

Taiken visiokysely: Forum Artisin huomiot

Yleistä

Moni asia Taiken tulevaisuusvisiossa näyttää tarpeelliselta ja kehittämisen sekä toteuttamisen arvoiselta. Kokonaisuus on kuitenkin suuri ja monet muutokset merkittäviä, joten niitä on tärkeää kehitellä harkiten ja rauhallisella aikataululla, etenkin kun koronatilanne on ravistellut taidekenttää niin perusteellisesti ja poikkeuksellinen tilanne jatkuu luultavasti koko vuoden 2021. Tämä merkitsee, että taidekenttää koskevat akuutit huolet vaativat paljon ajattelua ja toimia, eikä ole viisasta ajoittaa samaan väliin suuria muutoksia taidehallinnossa ja taiteen rahoitusmalleissa. Lisäksi on välttämätöntä suunnitella uudistuksia yhteistoiminnassa taiteen järjestöjen ja toimijoiden kanssa, kuunnella taidekentän palautetta ja ottaa se huomioon.

Kysely visiosta on lähetetty hyvin monille yksittäisille taiteilijoille. Kyselylomakkeessa kysymykset ovat kuitenkin abstrakteja ja vailla tarpeellista taustoitusta, jolloin vastaaja ei voi olla varma, mitä kysymyksessä esitetyt toimet käytännössä tarkoittavat. Yksittäisten vastaajien mielipiteet voivat siksi olla satunnaisia. Taiteen järjestöillä on sen sijaan tietoa taustoista, ja he ovat myös voineet tavata Taiken edustajia ja pyytää tarkennuksia. Siksi olisi syytä painottaa niiden mielipidettä, eikä pitää yksittäisten taiteilijoiden lähettämiä vastauksia valtuutuksena viedä läpi suuria muutoksia.

Vision kannatettavat asiat

Ajatus hallituksesta on pääosin hyvä, jos sen tarkoitus on todellakin edistää Taiken itsemääräämisoikeutta suhteessa opetus- ja kulttuuriministeriöön ja työnjako on suunnitellun kaltainen. Olennaista on hallituksen jäsenten valinta: heidän on tunnettava taidekenttä ja sen elinehdot, vaatimukset ja haasteet.

Kannatettavaa on myös kasvattaa apurahojen ja avustusten summaa ja aikaistaa toiminta-avustusten haku- ja päätösaikoja, niin että ne tulevat ennen toimintavuoden alkua. Yhteydenpito kuntien taidehallintoon ja kuntien kehityshankkeiden rahoitus kuulostavat samoin hyviltä. Arviointi- ja asiantuntijatyöstä pitäisi ehdottomasti maksaa tehdyn työn perusteella eikä pelkillä kokouspalkkiolla. Olisi hyvä, jos taideyhteisöt voisivat palkata henkilökuntaa tarpeiden mukaan, ja monivuotiset avustukset kaikille aloille ovat erinomainen päämäärä. Taidekentän moninaisuuden edistäminen sekä vähemmistöjen että alueellisten hankkeiden kohdalla on kannatettavaa, mutta on muistettava, että Taiken tehtävä on tukea ammattimaista taiteen harjoittamista, eli tuettavan taiteenteon on täytettävä laatukriteerit.

Läänintaiteilijoiden asemaa on hyvä pohtia uudelleen. On hyvä, että nimikkeen sijaan asemassa voi toimia erityyppisiä taiteen alan tekijöitä, jotka ovat yhteistyössä paikallisten taideorganisaatioiden kanssa. Sen sijaan kuulostaa utopistiselta vaatia toimenhaltijalta työllistämismahdollisuuksien lisäämistä alueellaan. Erittäin tärkeää olisi, että aseman haltija voi tehdä ainakin 50 % ajasta omaa työtään.

Visio vastaa suurilta osin kiitettävästi tarpeeseen vahvistaa ja selkeyttää taiteen tukemisen rakenteita. Uudistukset eivät kuitenkaan saisi lisätä byrokratiaa ja virkamiesvaltaisuutta tai suosia painotuksillaan joitain taiteen lajeja toisten kustannuksella.

Visioon sisältyviä ongelmia

Taiteenalajaon purkaminen ja hakemusten myöntäminen hakemuskäytön perusteella on ongelmallista, vaikka tarkoitus on hyvä. On monia esimerkkejä siitä, että tällainen peruste on lisännyt merkittävästi

hakemusten määrää ja myös niistä päättävien työtä, jolla on hidastava ja vääristävä vaikutus tuen jakamiseen. Taiteenalojen välistä epäsuhtaa voi korjata muullakin tavalla, jos se havaitaan, eli yksinkertaisesti lisäämällä syrjityksi huomattun taiteenalan osuutta kakusta. Uudet tai taiteitten välimuotoiset alat eivät synny yhtäkkiä, joten ne on mahdollista sopeuttaa nykyiseen systeemiin ilman hakuperusteiden muuttamista.

Myös ehdotus taiteen lautakuntien korvaamisesta asiantuntijapoolilla on pulmallinen. Vertaisarviointi on ehdottomasti säilytettävä, vaikka rakenteita muutettaisiin. Päättäntävaltaa ei pitäisi siirtää monialaisille elimille, koska eri taiteen alojen edustajat eivät automaattisesti ymmärrä toisten alojen ansaintalogiikkaa ja urakehitystä. Paneelien tehtävää pitäisi miettiä tarkkaan. Onko ajatus tehdä entisistä toimikuntien jäsenistä jonkinlaisia yleisasiantuntijoita (tai taiteen auktoriteetteja) loppuun asti mietitty? Tällöin he tulisivat käyttäneeksi arveluttavaa kaksinkertaista valtaa. Paneeli-nimitys on myös outo: paneelit ovat yleensä sporadisia keskustelutilaisuuksia. Nimitys heikentää tuensaajien valitsijoiden arvovaltaa päätösten tekijöinä. Raati olisi osuvampi sana, mutta senkin merkitykseen liittyy hetkellisyys. Jos ei löydy tarkempaa sanaa, olisi säilytettävä entinen toimikunta-sana. Visiosta ei käy selvästi ilmi, mikä on ”yläpoolin” ja ”alapaneelien” suhde. ”Yläpoolista” voisi muodostua joko leimasin tai liian suuri vallankäyttäjä. Kahden tason malli ei välttämättä toimi.

Monet vision kohdat lisäisivät Taiken toimintaa uuteen suuntaan, joka edellyttäisi lisää voimavaroja. Laajennus ei saisi tapahtua perustoimintojen kustannuksella. Siksi jokaisen uuden toiminnon tarve pitäisi harkita erikseen. Esimerkiksi kansainvälisen liikkuvuuden rahoittaminen on hyvä asia ja siihen pitäisi lukea myös muunlainen kulttuurivienti. Kuitenkin taiteilijoiden auttaminen kansainvälisessä toiminnassa siten, että Taike tulisi aktiivisesti mukaan verkostojen luomiseen, merkitsisi merkittävää lisätyömäärää ja erityisosaamisen tarvetta. Järkevä päämäärä on tarjota taiteentekijöille ja taideprojekteille ja -ryhmille tukea rahoituksella, jotta ne voisivat verkostoitua itse kunkin alansa kansainväliseen toiminnan piiriin käyttämällä hyväksi omia organisaatioitaan.

Taiteilijapalkka-mallin toimimista kannattaa kokeilla, seurata ja arvioida huolellisesti pilottihankkeella. Olisi hyvä, jos kokeilussa olisi mukana sekä palkkatyö- että yrittäjämalli, koska niin moni taiteilija on jo yksinyrittäjän asemassa. Kokeilun aikana apurahoitusta ei tulisi mitenkään ajaa alas. Monilla aloilla palkkatyömalliin sisältyy perustavanlaatuisia ongelmia, koska eri alojen ansaintarakenteet ovat niin erilaiset. Koska niin moni taiteilija on freelancer, yhtä työnantajaa on vaikea osoittaa, ja työsuhteita voi olla vuoden aikana kymmenittäin. Alan työnkuvan ”sirpaleisuus” on realiteetti ja usein välttämättömyys, eikä sitä pitäisi ajatella poikkeuksena tai ongelmana, joka on siivottava ehdottomasti pois sitouttamalla taiteilija yhteen työnantajaan tukikauden ajaksi. Palkkamallin käyttöönotto merkitsisi sitä, että kustannukset nousevat vähintään kaksinkertaiseksi, eikä ratkaisu voi olla tuensaajien puolittaminen. Sosiaaliturva-ongelmaa voisi korjata myös siirtämällä kaikki taiteenteko apurahojen tavoin MYELin piiriin, ellei tekijä itse tahdo pysyä YELissä. Näin vältettäisiin hankaluudet, joita syntyy taiteentekijän työnantajasuhteen määrittelystä.

On otettava huomioon, että vaikka palkkamallin toimivuus tulee todennäköisesti joillain aloilla todistetuksi, muiden alojen siihen kohdistama kritiikki on otettava vakavasti, mikä merkitsee, että tulevaisuudessa mahdollinen olisi korkeintaan hybriditilanne eli palkkatyömallin ja apurahamallin rinnakkainen käyttö.

Lopuksi voisi todeta, että suuren yleisön ja myös monien päätöksentekijöiden haluttomuus nähdä taiteenteko oikeana työnä ei ratkea muutamalla apurahat palkaksi. Harhakuva nimittäin liittyy taiteenteon vaatimaan vapautteen työn päämääristä, työajoista ja työnantajan muusta ohjannasta, eikä työsuhteen tai työnantajan faktiseen olemassaoloon. Lisäksi monella taiteilijalla on jo yksi selkeä työnantaja. Näistä tilanteista käy kirkkaasti ilmi, että ongelma ei ole niinkään nurja asenne taiteenteon vakavuutta kohtaan, vaan taiteilijan neuvotteluaseman heikkous ja epämääräiset ja vahvempaa osapuolta suosivat sopimukset.

Määrätietoinen puuttuminen tähän epäkohtaan parantaisi taiteentekijän asemaa ja myös hänen työnsä arvostusta merkittävästi. Taike on jo osoittanut taitonsa tällä saralla Reilun taiteen kampanjan luojana, ja tätä työtä olisi ehdottomasti jatkettava ja laajennettava.

Forum Artis haluaa vielä lopuksi painottaa, että se on valmis ja halukas osallistumaan Taiken kehittämistyöhön kaikissa vaiheissa.

Helsingissä 29.1.2021

Forum Artis ry